

КОЛЕКТИВНА НАХОДКА С МЕДНИ ВИЗАНТИЙСКИ АНОНИМНИ МОНЕТИ ОТ XI в., НАМЕРЕНА КРАЙ СЕЛО ТРОЯНОВО, БУРГАСКО

Владимир Пенчев

Находката от околностите на село Трояново, Бургаско е една от най-големите колективни находки с анонимни фолиси от XI в., открити в днешните предели на България.¹ Тя се съхранява във фонда на ИМ – Бургас² под инв. №XXVII. Състои се от общо 766 фолиса, от които 765 броя са от клас A₂ (976? – 1030/35 г.) и само 1 брой е от клас B (1030/35 – 1042? г.).

Разпределянето на монетите от находката по варианти е дадено в каталога по-долу:

КАТАЛОГ³

**Анонимни фолиси,
клас A₂ (976? – 1030/35 г.)⁴ – общо
765 броя**

Всички варианти на анонимните фолиси от клас A₂ имат на лицевата си страна надпис (табл. I, 1) и бюстово изображение на Христос с нимб, туника и мантия, насреща, държащ пред гърдите си евангелие. На обратната им страна има четириредов надпис (табл. I, 2).

Различията между отделните варианти са в орнаментировката над и под надписа върху обратните им страни, както и в орнаментировката на вписания в нимба на Христос кръст и на корицата на евангелието, което той държи пред гърдите си.

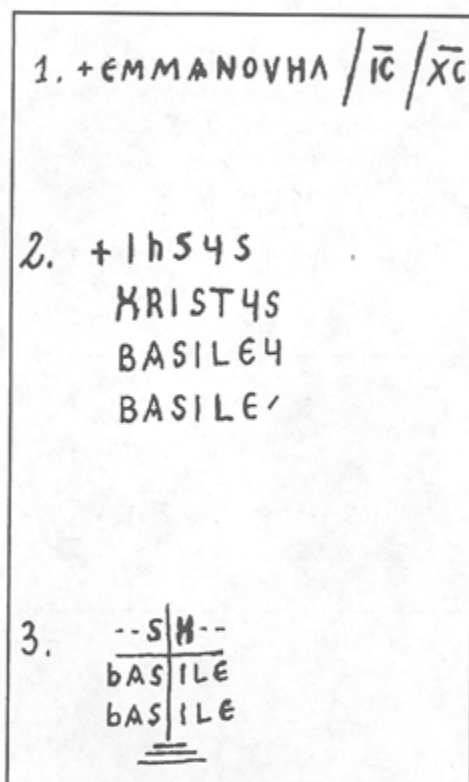

Табл. I

Вариант 2 – 14 броя (обр. 1).

Диаметрите варират между 28-34 мм.

Най-ниско тегло – 11,08 г.

Най-високо тегло – 11,85 г.

Средно тегло за 14-те екземпляра – 13,23 г.

Всички монети са полуизтрити.

Обр. 1

Вариант 3 – 24 броя (обр. 2).
Диаметрите варират между 28-34 мм.
Най-ниско тегло – 10,50 г.
Най-високо тегло – 18,79 г.
Средно тегло за 24-те
екземпляра – 13,41 г.
Всички монети са полуизтрити.

Обр. 2

Вариант 4 – 3 броя (обр. 3).
Диаметри: 28; 30 и 31 мм.
Тегла: 9,92; 12,14 и 13,70 г.
Средно тегло
за 3-те екземпляра – 11,92 г.
Монетите са полуизтрити.

Вариант 5 – 10 броя (обр. 4).
Диаметрите варират между 27-35 мм.
Най-ниско тегло – 10,90 г.
Най-високо тегло – 14,08 г.
Средно тегло
за 10-те екземпляра – 11,45 г.
Всички монети са полуизтрити.

Обр. 4

Вариант 7 – 1 брой (обр. 5).
Диаметър: 32 мм.
Тегло: 17,25 г.
Полуизтрита.

Обр. 3

Обр. 5

Вариант 8 – 10 броя (обр. 6).

Диаметрите варират между 29-34 мм.

Най-ниско тегло – 10,19 г.

Най-високо тегло – 16,63 г.

Средно тегло

за 10-те екземпляра – 13,95 г.

Всички монети са полуизтрити.

Обр. 8

Вариант 18 – 1 брой (обр. 9).

Диаметър: 30 мм.

Тегло: 11,39 г.

Обр. 9

Вариант 14 в – 2 броя (обр. 7).

Диаметри: 29 и 31 мм.

Тегла: 11,14 и 13,43 г.

Средно тегло

за 2-та екземпляра – 12,24 г.

Обр. 7

Вариант 21 – 3 броя (обр. 10).

Диаметри: 29; 32 и 33 мм.

Тегла: 8,84; 17,22 и 19,78 г.

Средно тегло

за 3-те екземпляра – 15,24 г.

Обр. 10

Вариант 16 – 2 броя (обр. 8).

Диаметри: 32 и 35 мм.

Тегла: 11,80 и 14,24 г.

Средно тегло

за 2-та екземпляра – 13,02 г.

Вариант 23 – 2 броя (обр. 11).

Диаметри: 30 и 34 мм.
Тегла: 12,81 и 16,14 г.
Средно тегло
за 2-та екземпляра – 14,47 г.

Обр. 11

Вариант 25 – 3 броя (обр. 14).

Диаметри: 30; 33 и 34 мм.
Тегла: 11,18; 12,50 и 16,08 г.
Средно тегло
за 3-те екземпляра – 13,25 г.

Обр. 14

**Вариант 24 – 199 броя
(обр. 12 и 13).**

Диаметрите варират между 26 и 31 мм.
Най-ниско тегло – 6,48 г.
Най-високо тегло – 16,61 г.
Средно тегло
за 199-те екземпляра – 10,45 г.

Обр. 12

Вариант 26 – 5 броя (обр. 15).

Диаметрите варират между 31-35 мм.
Тегла: 14,30; 15,43; 16,06;
17,54 и 17,54 г.
Средно тегло
за 5-те екземпляра – 16,17 г.

Обр. 15

Обр. 13

Обр. 16

Вариант 30 – 1 брой (обр. 16).

Диаметър: 34 мм.
Тегло: 14,92 г.

Обр. 19

Вариант 31 – 2 броя (обр. 17).

Диаметри: 32 и 34 мм.
Тегла: 15,39 и 19,28 г.

Средно тегло
за 2-та екземпляра – 17,48 г.

Обр. 17

Вариант 34 – 1 брой (обр. 20).

Диаметър: 30 мм.
Тегло: 12,33 г.

Обр. 20

Вариант 32 – 34 броя (обр. 18).

Диаметрите варират между 27-31 мм.

Най-ниско тегло – 7,56 г.

Най-високо тегло – 13,83 г.

Средно тегло
за 34-те екземпляра – 10,15 г.

Вариант 36 – 1 брой (обр. 21).

Диаметър: 34 мм.
Тегло: 17,02 г.

Обр. 18

Обр. 21

Вариант 33/42a – 1 брой (обр. 19).

Диаметър: 26 мм.
Тегло: 8,87 г.

Вариант 39 – 18 броя (обр. 22).

Диаметрите варират между 26-31 мм.

Най-ниско тегло – 6,03 г.

Най-високо тегло – 16,83 г.

Средно тегло
за 18-те екземпляра – 10,46 г.

Обр. 22

Вариант 40-40а-40в – 140 броя
(обр. 23-25).

Диаметрите варират между 26-33 мм.

Най-ниско тегло – 6,63 г.

Най-високо тегло – 19,52 г.

Средно тегло

за 140-те екземпляра – 11,98 г.

Обр. 25

Вариант 41 – 160 броя
(обр. 26-28).

Диаметрите варират между 26-32 мм.

Най-ниско тегло – 6,46 г.

Най-високо тегло – 16,18 г.

Средно тегло

за 160-те екземпляра – 10,89 г.

Обр. 23

Обр. 26

Обр. 24

Обр. 27

Обр. 28

Обр. 31

Вариант 43 – 18 броя (обр. 29).
Диаметрите варират между 27-31 мм.
Най-ниско тегло – 7,35 г.
Най-високо тегло – 12,71 г.
Средно тегло
за 18-те екземпляра – 10,20 г.

Вариант 47 – 63 броя (обр. 32).
Диаметрите варират между 26-32 мм.
Най-ниско тегло – 6,58 г.
Най-високо тегло – 14,43 г.
Средно тегло
за 63-те екземпляра – 10,39 г.

Обр. 29

Обр. 32

**Вариант 45 – 44 броя
(обр. 30 и 31).**
Диаметрите варират между 27-33 мм.
Най-ниско тегло – 8,21 г.
Най-високо тегло – 13,42 г.
Средно тегло
за 44-те екземпляра – 10,55 г.

Вариант 48 – 2 броя (обр. 33).
Диаметри: 28 и 32 мм.
Тегла: 10,51 и 13,10 г.
Средно тегло
за 2-та екземпляра – 11,80 г.

Обр. 30

Обр. 33

Вариант 49 – 1 брой (обр. 34).

Диаметър: 34 мм.

Тегло: 14,98 г.

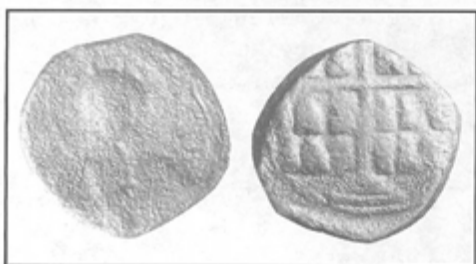
Обр. 34

Анонимен фолис
клас В (1030/35 – 1042? г.)⁵
– 1 брой (обр. 35)

Лице: Надписът не личи. Бюст на Христос с нимб, туника и мантия, насреца. Пред гърдите си държи евангелие.

Опако: Голям кръст върху три стъпала, насреца. В полетата между раменете му има надпис (табл. I, 3).

Диаметър: 27 мм. **Тегло:** 9,67 г.
Корозирала.

Обр. 35

Находката от с. Трояново свидетелства, че именно дългогодишното царуване на Василий II е периодът, когато в българските земи започват да навлизат по-значителни количества монети и да играят известна роля във вътрешноикономическия живот в тях. Въпреки че тук господстващи продължавали да бъдат натуралните пазарни отношения, обстоятелство, което принудило Василий II да не въвежда в наскоро присъединените към империята български области парични данъци, данните от находките показват, че тъкмо половинвековното управление на този византийски император е повратният момент, когато монетите, и то най-вече нискостойностните медни фолиси, започнали да се разпространяват сравнително масово в българските земи.

Колективни находки, съдържащи анонимни фолиси от клас А₂, сходни на публикуваната понастоящем, според бюлетина за колективните монетни находки открити в България, са следните:⁶

1. Находката от село Лъджане, Ловешко,⁷ намерена през 1935 г. – 100 броя.

2. Находката от село Бежаново, Луковитско,⁸ намерена през 1938 г. – около 2 килограма.

3. Находката от Хисаря, Пловдивско,⁹ намерена през 1942 г. – около 3 килограма.

4. Находката от село Добротица, Омуртагско,¹⁰ намерена през 1955 г. – 18 броя.

5. Находката от Силистра,¹¹ намерена през 1960 г. – 41 броя.

6. Находката от Девня, Варненско,¹² намерена през 1964 г. – 888 броя от клас A_2 .

Най-вероятно е навлизането на по-значителни количества византийски монети в българските области по времето на Василий II, да е било свързано с издръжката на установените в тях военни гарнизони и на новоизгражданата византийска административна структура.

Най-късната монета в колективната находка в Трояново е единственият анонимен фолис от клас В. Това обстоятелство показва, че е твърде вероятно находката да е била укрита в земята по време на голямото печенежко нашествие от 1034 г., когато печенегите нахлули дълбоко на юг от Стара планина и достигнали чак до Солун.¹³

Липсата в находката от Трояново на екземпляри от клас A_1 на анонимните фолиси показва, че въвеждането в монетното производство и в паричното обръщение на клас A_2 е имало реформен характер. Изглежда, че тогава е започнало изтеглянето от циркулация на екземплярите от клас A_1 , както и на по-старите фолиси от X в., които са със значително по-нисък тегловен стандарт от този на клас A_2 . Повишаването на тегловния стандарт на анонимните фолиси от клас A_2 , съчетано със значителното увеличение на количествата на тяхното производство, свидетелства, че целта на въпросната реформа е била да стабилизира фолиса като монетен номинал и същевременно да повиши степента на неговото участие в общата парична циркулация. Увеличаването на тегловния стандарт на

фолисите от клас A_2 съответно е довело до намаляването на броя на монетите от този монетен номинал, равностойни на една златна номизма. А по-голямото производство е трябвало да доведе до замяна на част от извършваните до тогава в златни монети държавни плащания, с плащания в медни фолиси. Изкушаваща е мисълта, че това е било предизвикано не само от продължителните войни, водени от Василий II, но и от големите разходи на византийското правителство, свързани с административното устройване и издръжката на военните гарнизони в неотдавна завладените български области.

Многобройните варианти, в които се разпределят екземплярите от клас A_2 , несъмнено имат хронологически характер, т.е. чрез орнаментировката върху обратните и лицевите страни на монетите са били обозначавани отделните емисии на анонимните фолиси от този клас, изработвани в константинополската монетарница. Съществуващата понастоящем хронологическа класификация на тези варианти очевидно се нуждае от някои съществени корекции. Но това не може да бъде предмет на настоящата публикация, тъй като за целта е необходимо детайлното публикуване и на други колективни находки, съдържащи анонимни фолиси от този клас. Все пак, въз основа на силното износване на екземплярите от варианти 2, 3, 4, 5, 7 и 8, влизащи в състава на находката от Трояново, можем със сигурност да потвърдим, че това несъмнено са едни от най-ранните варианти на анонимните фолиси

от клас A_2 . Големите различия между индивидуалните тегла на отделните монети от съответните варианти показват, че те са били отсичани *al marco*, т.е. без да се е контролирало поотделно теглото на всеки един екземпляр.

БЕЛЕЖКИ

1. По-голяма от нея е само една от откритите в Силистра колективни находки с анонимни фолиси (намерена през 1983 г.) – виж Пенчев, В. Две колективни монетни находки от XI в., намерени при археологическите разкопки на средновековния Дръстър. Нумизматика, 3, 1990, с. 31, бел. 25, от която са запазени 3236 монети и находката от Девня, Варненско, състояща се от 888 екземпляра – виж Мирчев, М. Колективни монетни находки. ИНМВ, 17, 1966, с. 148-151.
Но въпросната находка от Силистра е съставена от екземпляри от късните класове от групата на анонимните фолиси, като при това голяма част от влизащите в нея монети са били изработени в самия Дръстър чрез отливане, т.е. те са имитационни монети.
2. Находката от Девня се състои само от анонимни фолиси от клас A_2 .
3. Изказвам благодарността си на ст.н.с. Иван Карайотов от ИМ – Бургас, за предоставената ми възможност да публикувам находката.
4. Класификацията на монетите е направена по Ph. Grierson. Catalogue of the Byzantine Coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection, vol. III, part 2. Washington, 1973, p. 634-679.
5. Ph. Grierson. Op. cit., p. 649-673.
6. Ibidem, p. 676-679.
7. Поради обстоятелството, че десетилетия наред византийските монети са били определяни по каталога на W. Wroth. Imperial Byzantine Coins in the British Museum, London, 1908, където по-голямата част от анонимните фолиси от клас A_2 са отнесени към Йоан I Цимисхи, то и в бюлетина за колективните находки много често екземплярите от клас A_2 са определяни като "медни монети на Йоан Цимисхи".
8. Герасимов, Т. Колективни находки на монети през 1935 и 1936 г., ИБАИ, XI, 1937, с. 318.
9. Герасимов, Т. Колективни находки на монети през 1937 и 1938 г., ИБАИ, XII, 1938, с. 454.
10. ГНАМПл., IV, с. 207.
11. ИАИ, XXI, с. 323.
12. ИАИ, XXVIII, с. 249.
13. Мирчев, М. Цит. съч., с. 148-151. Авторът е класифицирал монетите от това съкровище по цитирания по-горе каталог на Британския музей. Затова, според него, в находката има анонимни фолиси, сечени през царуванията на Йоан Цимисхи, Василий II и Константин VIII и Роман III. Всъщност, всичките 888 анонимни фолиса, влизащи в девненската находка, са от клас A_2 , т.е. отсечени са по време на управлението на Василий II.
14. История на България, 3, С., 1982, с. 27.

A HOARD OF COPPER ANONYMOUS BYZANTINE COINS FROM
THE XI CENTURY, FOUND NEAR THE VILLAGE OF TROYANOVO,
THE BOURGAS DISTRICT

Vladimir Pentchev

(Summary)

The hoard from the neighbourhood of the Troyanovo village, published here, is one of the biggest hoards with anonymous follises from the XI century found in the contemporary Bulgarian boundaries. The hoard consist of 766 follises. 765 of them are of class A₂ and only one is of class B. It was hidden most probably during the big invasion of the Pechenegs in 1034.